

oudheidkundige Vereniging
'Oud Vorden'
te Vorden

VORDENSE KRONYCK

Uitgave van de oudheidkundige vereniging 'Oud Vorden',

opgericht 30 maart 1981.

18e jaargang, april 2000

Oplage 300 exemplaren

ISSN: 1383-049X

Secretariaat: mevrouw F. van Druten-Vrieze, Ruurloseweg 61, 7251 LB Vorden,
tel. 0575-552260. Bankrelatie: Rabobank, rek. nr. 3664.06.523 t.n.v. Vereniging
'Oud Vorden'

Inhoudsopgave

Van de Voorzitter		p. 3
Uit de Kerkregisters	H. Regelink	p. 4
Villa Sara	C. Bosch	p. 7
Vroegere beeldende kunstenaars in Vorden	C.J. Klok	p. 12
De ruilverkaveling Warnsveld	D.W. Borgman	p. 30

Redactie Vordense Kronyck

G. Koop
H.W. Rossel
H.G. Wullink

VAN DE VOORZITTER

Het is voor de redactie altijd weer een spannend moment wanneer de Kronyck uit de drukkerij komt. Er is natuurlijk van alles aan gedaan om het zo goed mogelijk aan te leveren, maar toch..., je weet maar nooit. Als dan blijkt dat alles er in staat zoals de redactie dat wenste, geeft dat een grote mate van voldoening.

Bij aflevering zitten ze nog wel allemaal in dozen van vijftig stuks. Onze nijvere secretaresse zorgt er vervolgens voor dat ze in enveloppen komen en geadresseerd worden. Maar, dan moeten ze allemaal nog naar onze leden. Ze per post verzenden zou de gemakkelijkste oplossing zijn geweest, maar ook de duurste: ruw geschat zo'n vijfhonderd gulden.

Gelukkig staat er steeds weer een team klaar dat er voor zorgt dat ieder lid zijn of haar Kronyck thuis krijgt bezorgd. Helaas, is het tijdens de bezorging lang niet altijd mooi zomerweer. Daarom mogen deze trouwe helpers best eens wat extra aandacht krijgen. Dus, vanaf deze plaats, hartelijk dank voor die hulp bij de bezorging.

Hartelijk dank ook aan degenen die (weer) een artikel voor deze Kronyck hebben geschreven. Zij geven de leden op deze wijze weer meer inzicht in de historie van Vorden.

Veel leesplezier ermee.

Het Bestuur in 1999

Het bestuur van de Oudheidkundige Vereniging 'Oud Vorden' was in 1999 als volgt samengesteld:

Voorzitter	H.G. Wullink
Secretaresse	Mw. F. van Druten-Vrieze
Penningmeester	J.M. Ilbrink
Leden	C. Bosch
	G. Koop
	H.J. Reindsen
	H.W. Rossel

UIT DE KERKREGISTERS

H. Regelink

Bij het zoeken naar verre voorouders, oftewel bij het verrichten van stamboomonderzoek, komt men vanzelf terecht bij de kerkelijke archieven. Dit verhaal gaat, op een enkele uitzondering na, over de tijd van ongeveer tweehonderd jaar geleden.

Opvallend is het grote aantal kinderen dat in die tijd werd geboren. Volgens de doopboeken van de Nederlands Hervormde Kerk werden er in het jaar 1800 in *de Nederduits Gereformeerde Gemeente* 59 kinderen geboren. De hervormde gemeente telde in dat jaar circa 1600 lidmaten. Ter vergelijking: in 1999 werden er in Vorden 75 kinderen geboren, bij een inwonertal van ongeveer 8450.

Als er een kind werd geboren, liet men het zo spoedig mogelijk dopen. Meestal al de eerste zondag na de geboorte. Men dacht dat ongedoopte kinderen niet in de hemel kwamen en er stierven nogal wat kinderen in het eerste levensjaar. Een voorbeeld hiervan in mijn stamboom: *Geboren 1 januari 1804 en gedoopt op 8 januari Hendrik, zoon van Garrit Jan Bokhorst en Berendina Mol*. Vervolgens: *Geboren 11 juni 1805 en gedoopt 16 juni Hendrik en Janna, zoon en dochter van Gerrit Jan Bokhorst en Berendina Mol*. Hieruit blijkt dat de eerste Hendrik al niet meer leefde.

Mijn grootvader is in 1872 te Voorst geboren. Hij was in het gezin het derde kind dat Hermanus werd genoemd. Mijn tante vertelde dat er een buurvrouw was die durfde te beweren: *'As dit gin blieverd is dan is dat ow eigen schuld, dan had iejhu um maor neet weer Hermanus motn nuume'*.

Er werden in die tijd kennelijk vrij veel onechte kinderen geboren en gedoopt. De tijd tussen geboorte en doop was hier langer; waarom, is mij niet duidelijk. Enkele voorbeelden hiervan:

8 Augustus 1795 Geboren en 13 September gedoopt, Hermanus, onechte zoon van Henrica Garritsen.

21 Augustus geboren en 13 September gedoopt, Gerrit, onechte zoon van Jenneken Enzerinck.

15 December 1797 geboren en 21 januari 1798 gedoopt Hendrik Jan en Gerritdina, onechte zoon en dochter van Jenneken Poelert.

Meermalen werd zo'n kind toch later voor echt verklaard: *Op 23-6-1772 is geboren Hendrica, onechte dochter van Christina Haverkamp. Getuigen bij de doop Jan Korenblek die sig als vader heeft aangegeven en Berendina Janssen. Vermits vermelde personen den 12 july 1772 wettelijk zijn getrouwd, soo wordt op hun verzoek dit kind voor echt verklaard.*

Een kind werd meestal ten doop gehouden door de vader, in het bijzijn van een of meerdere getuigen: *Op 15 april 1810 gedoopt Charlotte Elisabeth Louise Maria, dochter van Borchard Frederik Willem van Westerholt en Catharina Conradina Sloet van Nijenhuisen. Benevens den vader waren doopgetuigen desselves dochter Charlotte Alexandrina van Westerholt, dan Sophia Elisabeth Charlotte Louise van Westerholt, Isabella Elisabeth Johanna de Bellefroid, geboren van Westerholt, Charlotte Frederika van den Eerde, geboren van Westerholt en Maria van Westerholt, geboren Hoogland, allen tante's van de jonggeborene.*

Meestal was het gezelschap echter kleiner: *Geboren 8 december 1772, Theodora Cornelia, dogter van Hendrik Jan Wonnink en Hendrica Hoogkamp, gedoopt den 13 dito. Getuige haer hoogwelgeboren Vrouw van Westerholt tot Hackforth.*

Dat de oecumene nog ver te zoeken was in die tijd moge blijken uit het volgende: *3 juli 1781 geboren, den 8 gedoopt: Willem, zoon van Derk Bos en Maria van den Barge. De vader Roomsgesind zijnde is dit kind als getuige voor den doop gehouden door Elisabeth Terink en Janna Wesselink.*

Dat ook de gangbare normen wel eens werden overschreden, blijkt uit het volgende: *4 augustus 1786, Geboren, den 27 gedoopt: Johanna dochter van Hendrica Velhorst, in overspel verwekt wegens het staande huwelijk met Gerrit ten Berge. En: 21 mei 1775 Gedoopt en den 29 maert geboren, Derksken, onechte dochter van Henrica Kijskamp, wordende voor vader opgegeven Jan Willem Meutstege, zijnde stiefvader van gemelde Henrica Kijskamp, getuige Aaltjen Kijskamp.*

Soms moest men evacueren en elders bevallen: *26 februari 1799 geboren, 8 maart gedoopt Aaltjen dochter van Jan Schuilenburg en Janna Tjoonk. Wegens 't hoge water hier geboren en gedoopt.*

Vaak kunnen we uit een heel eenvoudige notitie een erg verdrietige en trieste conclusie trekken:

3 maart 1776 geboren en dezelfde dag gedoopt: Willem, zoon van wijlen Willem Hendrik Weideman en Lammertjen Beeuwkus.

4 augustus 1799 Geboren en den 11e gedoopt Antony zoon van Wijlen Antony Wesselink en Hendrika Korenblik.

Beide vaders zijn kennelijk overleden terwijl hun vrouw in verwachting was.

In de volgende gevallen was de moeder kennelijk in het kraambed gestorven:

31 januari 1786: geboren en 5 februari gedoopt, Teuntjen, dochter van Jan Barteld Tjoonk en wijlen Teuntjen Janssen.

10 Juli 1786: geboren, den 16e gedoopt, Willem, zoon van Jan Kruassenberg en wijlen Willemken Horst.

Soms ook waren de geboren en al meteen wees:

6 februari 1809 geboren en de 19e gedoopt Hendrikus en Willem, tweelingen van wijlen Hendrik Mombarg en wijlen Willemina Brandenburg

De Franse overheersing, van 1795 tot 1813, heeft voor sommige mensen ingrijpende gevolgen gehad:

11 april 1805 geboren en den 21e gedoopt Berendina onechte dochter van Janna Bannink, wordende voor vader opgegeven een Fransche officiersknecht, Wester genaamd.

10 Maart 1789 geboren, den 13e gedoopt Peter, zoon van Hendrik Wesselink en Teuntje Holmer. Peter heeft 19 april 1810 belijdenis gedaan en is kort daarna naar Rusland vertrokken als soldaat in dienst van Napoleon. Hij is nooit teruggekeerd en waarschijnlijk gesneeuwd.

Nu enkele notities uit het lidmatenboek voor personen die van elders zijn gekomen:

16-03-1795 met attestatie van Hengelo ingekomen Hendrik Rietman, huysman op Meijerink.

21-02-1796 met attestatie van Zutphen ingekomen Elisabeth Klein, dienstmeid op 't huys Bramel.

01-04-1796 met attestatie van Hengelo ingekomen Janna Hesselink, huysvrouw op 't Knoef.

25-06-1796 met attestatie van Diepenheim ingekomen Harmina van den Mathen, Huysvrouw op 't Klein Elshof in 't Galgengoor.

20-04-1797 met attestatie van Warnsveld ingekomen Gerrit Jan Bloemendaal, Bouman op Leunk.

01-08-1800 met attestatie van Laren ingekomen Willem Wesseldijk, dienstknegt op 't Huys Bramel.

Tot slot een gebeurtenis gevonden in het archief van een naburig dorp:

Op dinsdag 28 december 1706 een vondeling gevonden in een schuur met een begeleidend briefje met het opschrift: 'an de Pastoor'. 'Dit kint is een soldatenkint, het is gedoopt tussen den Bos en de Graef en sijn naam is Elsken. Ick kan 't niet onderhouden, het doet my leet, ick versoek dat de gemeente van dit dorp soo goet moge sijn en brenge 't om Gods wil in de vrese Gods op'.

Na overleg met de stadhouder van het scholtampt wordt Elsken door de diaconie uitbesteed, om te beginnen voor f. 52.- per jaar. Dit bedrag loopt terug tot f. 30.- in 1711. In 1719 besluit de diaconie het kind een halfjaar naailes te verstrekken te Zutphen, *waar een aannemer dan cost sal geven en de diaconie het lesgeld zijnde f. 25.-.* Tijdens dit halfjaar is Elsken gestorven.

Tot slot nog enkele woorden aan Elsken gewijd: *Dit kind is gestorven den 27 september 1719 en den 29 dito begraven en daarover is aan Meulemens 3 vierdels bier gedronken.*

VILLA SARA

Carlo Bosch

Aan de Almenseweg ligt, tussen de bomen verscholen, Huize Den Bramel. Het huis met het omringende landgoed wordt in 1897 te koop aangeboden door de familie Storm van 's Gravesande, die het sinds 1824 in bezit had. Het wordt op 1 september 1897 gekocht door Heinrich Thate, op dat moment woonachtig te Meiderich, in Duitsland. Hij was op het huis opmerkelijk gemaakt door een in Nederland woonachtige vriend. Heinrich Thate kocht het huis voor zijn zoon Wilhelm Julius, die dan net zijn landbouwstudie afgerond heeft. Wilhelm Julius is dan 20 jaar oud en hij heeft grootse plannen met het huis en het landgoed. Diverse bomen die nu nog op het landgoed staan, zijn door hem geplant. Ook voorzag hij het landgoed van een eigen stroomvoorziening. In een oude VVV-gids staat hierover het volgende:

Rechts staan in een ruim gebouw de electriche batterijen opgesteld. Als men 't pad ter rechterzijde van den tuin, dat naar 't bosch leidt, inslaat, ziet men bij 't begin een paar geleiddraden hoog boven zich. Daarlangs beweegt zich onophoudelijk de stroom, die dag in dag uit in een naburig gebouw de machines aandrijft, waarmee 't koren wordt gedorscht en gemalen, boomen tot planken worden gezaagd, om kort te gaan, verschillende werkzaamheden worden verricht.

Den Bramel omstreeks 1910. Blijkens de adressering was deze Ansichtkaart in 1913 verzonden door dhr. W.J. Thate zelf. Hij blijkt deze kaart aan een kennis in Zutphen te hebben verstuurd om deze te bedanken voor aanwezigheid op het feest ter gelegenheid van zijn koperen huwelijksjubileum.

Men moet zich voorstellen dat aan het begin van de 20e eeuw electriciteit nog een bijzonderheid was. De gebouwen die in de VVV-tekst worden genoemd, staan er nu nog. Ze zijn later verbouwd tot woningen.

Volgens het bevolkingsregister van Vorden wordt Wilhelm Julius op 7 maart 1898 ingeschreven. Hij leert in Vorden ook een meisje kennen, namelijk Sara Crol, afkomstig uit Rotterdam. Waar ze elkaar hebben leren kennen, is niet duidelijk geworden, maar er is een kleine aanwijzing dat deze ontmoeting bij hotel Ensink (nu hotel Bakker) heeft plaatsgevonden. Haar vader en moeder kwamen hier regelmatig op vakantie, omdat ze de streek hier zo mooi vonden. Sara Crol en Wilhelm Julius Thate vonden elkaar ook heel mooi, want ze besloten met elkaar te trouwen. Op 14 maart 1901 werden ze met elkaar in de echt verbonden. Ook op deze datum werd Sara Crol, tegelijk met twee dienstbodes, ingeschreven in het bevolkingsregister van Vorden. Met zijn allen bewoonden zij toen kasteel Den Bramel.

Om de familie Crol uit Rotterdam onderdak te kunnen bieden wanneer die in Vorden kwam logeren, werd er aan de Almenseweg, vlak bij het kasteel, een gastenverblijf gebouwd. Wanneer dit gastenverblijf precies is gebouwd, bleek moeilijk te achterhalen, maar de eerste bewoner van het pand werd op 10 oktober 1902 in het bevolkingsregister ingeschreven. Waarschijnlijk is het pand ook in dat jaar gebouwd. Ook werd in 1902 het eerste kind van de familie Thate geboren. Het was een meisje, genaamd Sara. Naar deze Sara is het gastenverblijf ook vernoemd. De familie noemt het pand nu Villa Sara.

Tussen de familiebezoeken door werd het gastenverblijf ook gebruikt voor het herbergen van specialisten die werkzaam waren in de tuin en aan de eerdergenoemde elektriciteitscentrale bij het kasteel.

Het wonen in Vorden beviel de familie Crol uit Rotterdam zeer goed. Zo goed zelfs dat ze besloten om zelf een buitenverblijf in Vorden te gaan bouwen. Ze lieten rond 1912 een statige villa aan de Zutphenseweg verrijzen, schuin tegenover de Gereformeerde Kerk. Het huis staat er nu nog steeds. Het is thans in bezit van PTT-post, en tot 1998 was hier ook het postkantoor gevestigd.

Ook een broer en een zus van Sara besloten omstreeks die tijd in de Achterhoek te gaan wonen. Bovendien komt Arnold Wilhelm Otto Thate, een broer van Wilhelm Julius dan in de Achterhoek wonen. Hij was getrouwd met een zus van Sara, namelijk Maria Martina Adriana Crol. Zij hebben van 1905 tot 1938 op de Boekhorst gewoond.

Het gastenverblijf van Den Bramel was toen een beetje overbodig geworden, en de familie Thate besloot het pand te verkopen. Villa Sara wordt in 1911 verkocht aan de uit Zelhem afkomstige Evert Jan Lettink. Volgens het bevolkingsregister

Deze ansichtkaart toont ons het voormalige postkantoor aan de Zutphenseweg. Het huis is in 1912 als gastenverblijf van de familie Crol uit Rotterdam gebouwd

heeft hij zich op 14 April 1905 als landbouwer in Vorden gevestigd, en wel aan de Van Lennepweg. Hij koopt het voormalige gastenverblijf en begint er een café met een fietsenhandel. Het lijkt een onlogische combinatie, maar een café is vooral 's avonds open en voor de fietsen had hij overdag mooi de tijd. Voor deze fietsen bouwt hij aan de achterzijde een klein werkplaatsje.

Als herinnering aan de opening van het café en de werkplaats werd er een gedenksteen, met het jaartal 1912, aan de voorzijde van het woonhuis in de muur geplaatst. De naam Villa Sara verdwijnt dan. Later kan men bij Lettink ook naaimachines kopen, en uit een advertentie van 1915 blijkt dat er dan ook al telefoon is bij Lettink, en wel no. 22.

Op 16 Januari 1920 wordt de eerste steen gelegd voor een feestzaaltje aan de westkant van het woonhuis. Ook hiervan is een herinneringssteen aanwezig in de gevel van de zaal. Er wordt in oude advertenties nu ook reclame voor gemaakt als 'uitspanning' E.J. Lettink. Vele Vordenaren hebben in dit zaaltje hun huwelijk of ander feest gevierd. Ook werd er later dansles gegeven door o.a. dhr. Kroneman. Toen was de zaak al overgenomen door de zoon van dhr. Lettink, E.J. Lettink jr. Deze woonde samen met zijn getrouwde zuster in het pand. In 1985 is E.J. Lettink jr. overleden en niet lang daarna zijn zwager dhr. W. Meenink.

Mevr. Meenink-Lettink is in 1987 naar verzorgingstehuis De Wheme verhuisd en verkocht het huis met zaal aan dhr. H. Wagenvoort uit Vorden. Nadat de zaal eerst als opslagruimte verhuurd was geweest en als kinderopvangruimte was

gebruikt, werd in 1993 begonnen met het maken van plannen voor een restaurant.

Op 15 Juli 1994 opende het restaurant haar deuren en uit respect voor de familie Lettink kreeg het de naam restaurant 't Olde Lettink'. Inmiddels is er in 1999 ook een logeerboerderij bij het restaurant geopend, voor o.a. schoolgroepen. In dat jaar werd ook de onderscheiding 'Parel van Vorden', voor het nieuw leven inblazen van het oude pand, aan dit restaurant toegekend.

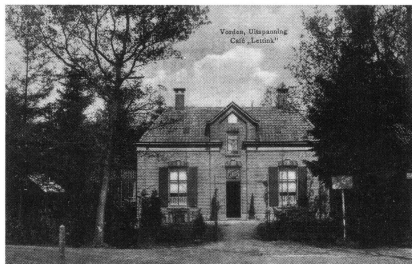
Tot zover de geschiedenis van Villa Sara, en we gaan terug naar de familie Thate-Crol op kasteel Den Bramel. Hun huwelijksleven op het kasteel verloopt voorspoedig, want, zoals we al gelezen hebben, kregen ze samen eerst een meisje en later nog drie jongens.

Ook in het sociale leven laat voornamelijk dhr. W.J. Thate flink van zich spreken. Hier volgt een opsomming van zijn respectabele loopbaan:

Vierenveertig jaar heeft hij Vorden helpen meebesturen als raadslid en wethouder; vlak na de oorlog was hij zelfs waarnemend burgemeester.

Hij is lid geweest van de Provinciale Staten van Gelderland. Verder tien jaar voorzitter van de Coöperatieve Boerenleenbank en achttien jaar lid van de Gezondheidscommissie te Lochem.

Hij was verder mede-oprichter en voorzitter van het zwembad te Vorden, medebestuurder van de VVV van Vorden en voorzitter van de Oranjevereniging.

Op deze ansichtkaart zien we Villa Sara rond 1905. Een ieder zal hier onmiddellijk restaurant 't Olde Lettink in herkennen.

Hij was ook lid van de Grondkamer van Gelderland en veertig jaar bestuurslid en voorzitter van het adviesbureau van de Vereniging Grondbezit te Utrecht. Ook was hij mede-oprichter en later secretaris en voorzitter van de Marktvereniging te Vorden. Van deze marktvereniging staan er enkele foto's, waarop dhr. Thate te zien is, in het boekje Kent U ze nog... de Vordenaren.

Ook op de dorpspomp op het marktplein prijkt de naam van dhr. Thate. Deze dorpspomp werd namelijk geplaatst ter herinnering aan het vijftienving jarig bestaan, in 1931, van de Marktvereniging. Deze pomp is enige jaren geleden gerestaureerd en geeft nu weer water(!).

Voor alle inspanningen die dhr. W.J. Thate geleverd heeft voor ons dorp is hij benoemd tot ereburger van Vorden.

Hij heeft zijn zestigjarig huwelijksfeest in 1961 nog mogen meemaken. In 1962 is hij overleden. Mevrouw Thate-Crol is in 1973 overleden.

Literatuur:

Tengbergen, A., 1973. *De acht kastelen van Vorden*, De Walburg Pers, Zutphen.

Met dank aan: de fam. Blom-Thate, dhr. J. van den Broek, dhr. J. Eefting, van het Stadsarchief Zutphen, dhr. J. Harenberg, mevr. Oldenampsen-Jansen en dhr. H. Wagenvoort.

F. Berkhuis, 1720. Den Bramel, gewassen pentekening (part. coll.)
(zie ook pag. 28, artikel C.J. Klok)

VROEGERE BEELDENE KUNSTENAARS IN VORDEN

C.J. Klok

*De nacht is elkeen ongewis,
De dag, hij brengt geen zekerheid,
Tel niet tezeer wat tijdelijk is
Maar reken met de eeuwigheid.*

Jac. Benoit

In Vorden vind men nog veel natuurschoon, dat 's mensen oog bekoort, aldus het Vordens volkslied van J.H. Janssen. In hoeverre is dit betreffende natuurschoon in het verleden vastgelegd in tekeningen en schilderijen? En door wie? Hoe zag hun leven eruit en waar bleef hun werk?

Deze vragen staan centraal in dit artikel, dat een eerste aanzet wil zijn tot een inventarisatie van kunstenaars die vroeger in Vorden hebben gewoond en/of gewerkt. Hierbij is uitgegaan van Pieter Scheens *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950*, uit 1969/70. In dit standaardwerk van de Nederlandse beeldende kunst zijn alle kunstenaarsbiografieën onderzocht op het trefwoord *Vorden*. Daarnaast maakten we gebruik van diverse andere schriftelijke, alsook mondelinge bronnen. Dit leverde over een aantal kunstenaars slechts zeer summiere, betreffende andere, meer uitvoerige informatie op.

Ergens in Vorden – ter bescherming van de privacy kan de exacte plaats niet worden genoemd – bevindt zich een tweetal vroege schilderstukken van Piet Mondriaan (1872-1944), één van Nederlands grootste kunstenaars. Mondriaan schilderde beide schilderijtjes (*Dorp aan de rivier*, 1890 en *Schepen in maanlicht*, 1890) op 18-jarige leeftijd voor studiedoeleinden, als kopieën naar het werk van anderen.

Aan het eind van de negentiende eeuw moet de nog jonge schilder dikwijls, over het in 1878 tussen Zutphen en Winterswijk geopende spoor, door Vorden zijn gereisd. Dit, om vanuit Amsterdam, waar hij studeerde aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten, zijn ouders te bezoeken, die aan de Zonnebrink in Winterswijk woonden. Naar we mogen aannemen is Mondriaan nooit in Vorden geweest om te schetsen of te schilderen, zoals hij dat wel in Winterswijk en omgeving veelvuldig heeft gedaan. Onderzoek van zijn *Catalogue raisonné* levert namelijk geen enkel Vordens tafereel op.

Schildershuis Blaauboer

Dit roept al snel de vraag op welke beeldende kunstenaars in het verleden Vorden wél kozen als inspiratiebron. Van een echte kunstenaarskolonie, zoals in

Oosterbeek, Bergen en Laren (NH), lijkt in Vorden in ieder geval geen sprake te zijn geweest. Of het zou *Schildershuis Blaauboer* aan de Smidsstraat geweest moeten zijn. Daar woonde in het midden van de twintigste eeuw de schilder Blaauboer en zijn als nogal excentriek omschreven echtgenote. Laatste voorzag, volgens mondelinge overlevering, de woning steeds uitbundig van verse en gedroogde bloemen; ook kocht ze veel werk van beginnende kunstenaars. Schildershuis Blaauboer bleek een pleisterplaats voor vele kunstenaars uit het gehele land, die bij de Blaauboers een warm onthaal kregen.

Over Blaauboer bestaat vrijwel geen informatie. Het echtpaar stierf kinderloos en waar hun nalatenschap is terecht gekomen is één van de vragen die verdere naspeuring behoeft.

Hierna volgen de gegevens die ons onderzoek opleverde. Gekozen is voor een chronologische volgorde, gebaseerd op geboortedatum. Alleen thans niet meer levende kunstenaars zijn opgenomen in het onderzoek.

Onderstaand doen we verslag van de bevindingen.

JAN DE BEIJER (1703-1780)

Jan de Beijer is, van de hier beschreven kunstenaars, de vroegst in Vorden werkzame. Hij is niet woonachtig geweest in Vorden. Slechts één dag, namelijk 7 september 1743, verbleef hij er. Op die dag tekende hij niet alleen een dorpsgezicht met kerk van Vorden, maar ook Het Huis te Vorden (kasteel Vorden), kasteel Hackfort en de indertijd nog bestaande kapel in Linde. Deze laatste bevond zich, tot 1837, waar thans de gedenksteen voor de dichter Staring staat (met als tekst: *Verheft zich hier geen Bidplaats meer, 't Heelal is Tempel voor de Heer*). Dit wijst op een grote productiviteit van Jan de Beijer. Het is opmerkelijk dat iemands werk van één dag, meer dan 250 jaren later nog zo pregnant en herkenbaar bewaard is gebleven.

*Jan de Beijer, 1743.
Gezicht in Vorden, gewassen
pentekening (part. coll.)*

Jan de Beijer wordt beschouwd als Nederlands bekendste topografische tekenaar van de achttiende eeuw. Hij was leerling van de al even befaamde Amsterdamse kunstenaar Cornelis Pronk.

De Beijer werd op 24 september 1703 in Aarau (Zwitserland) geboren. Zijn vader verbleef daar in de hoedanigheid van Hollands officier, met het doel militairen te werven. Vanaf 1711, tot zeker 1732, woonde Jan de Beijer in Emmerik. Kort na 1751 vestigde hij zich in Amsterdam. Hij richtte daar een tekengezelschap op, dat bij hem thuis in de woonkamer bijeen kwam.

's Zomers bereisde Jan de Beijer vanuit Amsterdam met name het midden van ons land. Onderweg maakte hij schetsen van dorpen, steden, kastelen en kerken, die hij in de wintermaanden thuis uitwerkte. Mogelijk verbleef hij ook nog een periode in het Oostbrabantse Vierlingsbeek, gelegen aan de Maas. Geheel zeker is dat echter niet.

In 1740 bracht een Amsterdamse uitgever een boek uit met als titel *Honderdtal Gezichten van de Generaliteitslanden en Gelderland*. Tachtig platen in het boek waren vervaardigd naar tekeningen van Jan de Beijer.

In 1780 overleed Jan de Beijer in Emmerik.

QUIRIJN MAURITS ('MAURITS') RUDOLPH VER HUELL (1787-1860)

Maurits Ver Huell was een tot de verbeelding sprekend amateur-onderzoeker en kunstenaar. Hij werd op 11 september 1787 aan de Oudewand in Zutphen, ten huize van de ouders van zijn toen achttienjarige moeder, geboren. Deze laatste was Anna Aleida Staring (1768-1810), enige dochter van Rudolph Jan Staring, burgemeester van Zutphen. Maurits' vader was Everhard Alexander Ver Huell (1759-1829), die rechten studeerde in Harderwijk en later burgemeester van Doesburg werd.

De Zutphense Starings bezaten als buiten het landgoed *Het Ensering* (thans Het Enserinck) bij Vorden. Daar bracht Maurits zijn jeugdjaren door, met name de zomers. Op dat landgoed, in haar rijke natuurschoon, werd de kiem gelegd voor zijn latere belangstelling voor flora en fauna.

Zijn boeiende jeugdervaringen op Het Ensering schreef hij neer in een dagboekje, dat hij de titel *Pro memorie, dat is om 't onthouden* meegaf. Daarin lezen we o.a. de aandoenlijke passage: *Wij kinderen hadden ons een zonderling denkbeeld gemaakt van dit buitenverblijf. We waanden dat achter de toren van Logchem en de Logchemse berg geen land meer wezen kon en het Ensering als eiland aan het einde van een uitgestrekte heide gelegen was. Lang is ons dat vreemd gevoel bijgebleven en dat is niet eerder verdwenen dan toen wij ons ontwikkelden en onze moeder ons het land op de kaart aanwees dat aan de andere kant van Logchem zich uitstrekte.* En wat verderop: *Zoo herinner ik mij dat wij ver op de heide een witte streep zagen. Linnen kon het niet zijn. Het was in een eenzame streek. De nieuwsgierigheid van mijn moe-*

Portret van Q.M.R. Ver Huell
op 8-jarige leeftijd, krijttekening
door J.A. Kaldenbach,
Gemeentearchief Arnhem.

der werd er door opgewekt. Eindelijk ontwaarden wij dat de geheele witte streep bestond uit eene groote menigte ooijsvaars, waarschijnlijk te zamen vergaderd om zich voor de reis gereed te maken.

Onder aansporing van zijn kunstzinnige moeder maakte Maurits op Het Ensering landschapstekeningen. Hij speelde er met zijn broertjes Ernst en Frits en ving er vissen en vlinders. Neef en dichter A.C.W. Staring (1767-1840) van de Wildenborch, die hen er dikwijls bezocht, rymde later, rond 1835:

*'t Was anders in dien tijd toen liefde en kindermijn
Hier harten zamenbond in boschjes en priëlen;
Toen 't loof verjongde in kleur bij het zien der dart'le spelen
van Maurits, Ernst en Frits, 't was of bij die tafrelen
de vlinder schuilplaats zocht bij het rustig huisgezin;
het vischje sneller kon door 't blanke water zwieren,
De roos veel schooner bloeide om Anna's borst te sieren.*

Ook in zijn latere leven keerde Maurits vaak terug naar Het Ensering. Zijn moeder stierf er op 41-jarige leeftijd aan 'rhumatique koortsen'. Ze werd begraven in de hervormde kerk van Vorden.

Q.M.R Ver Huell, 1822. Omgeving van het Ensering, tekening, Historisch Museum Arnhem.

Op 15-jarige leeftijd ging Maurits bij de marine, een zekere traditie bij zowel de Starings als de Ver Huells. Op zee was hij beschermeling van zijn oom Carel Hendrik Ver Huell, schout-bij-nacht bij de vloot van de Bataafse Republiek. Als marine-officier, later luitenant ter zee, bevoer Maurits Ver Huell de wereldzeeën. Hij bezocht Zuid-Amerika (1808-1810) en de Oostindische archipel (1816-1819). Daar vond hij naast zijn marinewerk tijd om te tekenen en te schilderen, te schrijven en natuuronderzoek te doen. Hij was een gedreven verzamelaar van tropische vlinders, slangen, planten en vulkanische gesteenten.

Ver Huell tekende in de tropen o.a. het natuurschoon, de steden, tempels en inlandse bevolking. Hij moet over een fotografisch geheugen hebben beschikt. Toen bij een scheepsramp vrijwel al zijn notities en tekeningen verloren gingen, maakte Ver Huell ze, thuis teruggekomen, uit zijn hoofd opnieuw. Zijn Indische dagboeknotities gaf hij in 1835 in druk uit onder de titel *Herinneringen van eene reis naar Oost-Indië*.

Maurits Ver Huell huwde in 1824 met Louise de Vaynes van Brakell, een uitmuntend tekenares. Hun enige en ongehuwd gebleven zoon Alexander (1822-1897) werd, na een studie rechten in Leiden te hebben afgerond, schrijver-tekenaar. Hij illustreerde onder de schuilnaam O. Veralby o.a. het bekende boek *Studententypen* van Klikspaan, pseudoniem van Alexanders kennis, de Leidse letterkundige Johannes Kneppelhout (1814-1885). De later als 'kluizenaar van Arnhem' omschreven Alexander Ver Huell kreeg landelijke bekendheid door zijn humoristische prentenboeken, die in diverse oplagen in druk verschenen, met titels als *Zijn er zoo?* en *Zie daar!*

Alexander Ver Huell onderhield een zeer vriendschappelijke band met zijn vroegere studievriend Mr. Henri Engelberts (1821-1865). Deze was kantonrechter in Lochem en woonde op Villa Nuova in Vorden.

Maurits Ver Huell overleed op 10 mei 1860 in Arnhem en werd in Doesburg begraven. Zijn nagelaten, beeldend werk bevindt zich grotendeels in het Historisch Museum Arnhem.

JOHANNES WARNARDUS BILDERS (1811-1890)

De landschapschilder J.W. Bilders woonde en werkte op oudere leeftijd (1865-1879) in Vorden. Bilders leverde een belangrijke bijdrage aan de vernieuwing van de Nederlands schilderkunst. Hij sloeg met name een brug tussen de oudere, romantische en de nieuwere, meer natuurgetrouwe schilderkunst van de Haagse School.

Bilders werd op 18 augustus 1811 geboren in Utrecht. Hij kreeg enig tekenonderwijs van J.L. Jonxis, maar vormde vooral zichzelf. Bilders verbleef vanaf 1842 in Oosterbeek. Daar was hij de belangrijkste vertegenwoordiger van de Oosterbeekse School, die ontstond in navolging van de Franse schilderschool in Barbizon, bij Fontainebleau. Bekende schilders zoals Willem Roelofs, de gebroeders Jacob en Matthijs Maris, alsook Anton Mauve maakten deel uit van deze groep kunstenaars in Oosterbeek.

In 1880 trouwde Bilders in Den Haag met de 27 jaar jongere schilderes Maria Philippina van Bosse (1837-1900). Deze leerde Bilders in Vorden kennen, toen ze les bij hem kreeg. Voor Bilders was het zijn tweede huwelijk. Uit een eerder huwelijk, met de rond 1865 overleden Luise Frederika Staudemayer, had hij twee dochters (waarvan één huwde met de landschapschilder De Haas) en een zoon Gerard, die eveneens schilderde.

Gerard Bilders (1938-1865) was beschermeling van Johannes Kneppelhout, die we hierboven al tegenkwamen bij Alexander Ver Huell. Kneppelhout bezat het landhuis *De Hemelsche Berg* in Oosterbeek als buiten. In Oosterbeek had hij vader en zoon Bilders leren kennen.

Bilders jr. stierf een vroege dood. Hij overleed op 27-jarige leeftijd, ten gevolge van tuberculose. In Alexander Ver Huells dagboek lezen we over zijn ontmoeting met Bilders Sr. na de dood van diens zoon: *Bilders gaf mij het voorkomen van iemand geheel te neer geslagen door harteleed – het gebogene der houding, de roodgeweende oogen, de droeve trek om de mond...*

Bilders Sr. schilderde (o.a. in 1871) meerdere keren Het Huis te Vorden (kasteel Vorden). Enkele van deze schilderijen bevinden zich nog binnen de Vordense gemeentegrenzen. Ook legde hij de vroeger bij dit huis behorende en aan de Vordense Beek gelegen watermolen in tekening en olieverf vast. De (recent geres-taureerde) funderingsresten van deze watermolen zijn heden ten dage nog terug te vinden.

Johannes Bilders overleed, op 29 oktober 1890, in Oosterbeek aan een 'borst-kwaal'.

WOUTERUS VERSCHUUR (1812-1874)

Wouterus Verschuur werd geboren op 11 juni 1812 in Amsterdam en overleed op 4 juli 1874 in Vorden. Hij was leerling van Pieter Gerardus van Os en gaf op zijn beurt weer les aan Anton Mauve. Verschuur schilderde vooral paarden en honden. Hij lithografeerde ook. Vanaf 1839 was hij lid van het nog steeds bestaande Amsterdamse kunstenaarsgenootschap *Arti et Amicitiae*. In 1874 schilderde Verschuur *Bosarbeid op het landgoed Engelenburg bij Brummen*. Een viertal van zijn schilderwerken bevindt zich in de collectie van Rijksmuseum Twenthe, in Enschede. Onduidelijk is hoelang de schilder, voor zijn dood in 1874, in Vorden verbleef.

Zijn jongste zoon Wouter jr. (1841-1936) schilderde paardenstukken in de trant van zijn vader. Wouter jr. overleed in het Zwitserse Lausanne.

JAN JACOB ZUIDEMA BROOS (1833-1882)

Over de schilder Zuidema Broos berichtte H.G. Wullink reeds eerder in de Vordense Kronyck van 1996.

Broos kwam op 5 september 1833 ter wereld in de buurtschap Linde, bij Vorden. Zijn vader, afkomstig uit Groningen, was onderwijzer aan de voormalige lagere school in Linde. Zijn moeder, Aleida Johanna Ensink, kwam uit de Vordense hoteliersfamilie Ensink (thans hotel Bakker). Zij overleed toen Jan Jacob twee jaar oud was. Jan Jacob werd daarna verder bij de familie van zijn moeder (waarschijnlijk bij B.J. Ensink, hoofd der school in Vorden) opgevoed, nadat zijn vader onderwijzer in Wijhe was geworden. Broos vertrok op 19-jarige leeftijd uit Vorden naar Amsterdam, maar woonde zowel in 1857 als 1865 weer opnieuw in Vorden. Broos' bekendste schilderstuk is *Dorpsgezicht van Vorden* (1864), dat te zien is in het Stedelijk Museum van Zutphen. Een afbeelding van dit schilderij siert de omslag van het in 1987 verschenen boek *VORDEN, een historische verkenning*. Het Zutphens Stedelijk Museum bezit ook de door Broos geschilderde portret-

J.J. Zuidema Broos, 1861, Kerk te Wichmond, aquarel, Historisch Museum Arnhem.

ten van de gebroeders Borchart (1794-1863) en Arent (1795-1878) van Westerholt, bewoners van kasteel Hackfort. Voorts schilderde Broos de Vordense landgoederen De Wiersse en Het Enzerinck, alsmede de watermolen van Hackfort en de kerk in Wichmond.

Zuidema Broos vervaardigde vooral genre- en figuurstudies, met vaak nogal komische inslag. Een aantal van zijn schilderwerken hangt in kasteel Ruurlo. Door hem beschilderde waaiers werden o.a. afgenomen door het Russische hof. Ook schreef Broos een tweetal operettes (*Hans de Ketellapper* en *In de Beer*), die in het verleden in Vorden zijn opgevoerd.

Later vertrok de gebochelde en vrijgezelle schilder uit Vorden, aanvankelijk naar Brussel (1874), later Parijs. Aldaar overleed hij, na nog enige tijd met 'een lichtzinnige vrouw, buiten den echt' te hebben samengeleefd.

JHR. JEAN LOUIS ('LOUIS') STORM VAN 'S GRAVESANDE (1861-1930)

Louis Storm van 's Gravesande zag het eerste levenslicht op 16 juni 1861. Dat was op huis De Kieftskamp, gelegen in de buurtschap Delden, bij Vorden. Bij de dood van zijn vader, Jhr. Jacob Jan Julius Storm van 's Gravesande, in 1900, erfde Louis de Kieftskamp. Hij ging er echter niet wonen. Waarschijnlijk omdat hij geen nakomelingen had, verkocht hij in 1919 het huis aan mw. Th.M.A. del Court van Krimpen, echtgenote van W.A. van den Wall Bake. We moeten aannemen dat de verkoop Louis aan zijn hart ging; hij schonk namelijk de nieuwe eigenares

een gevelsteen boven de voordeur met daarin, in door hem ontworpen schoonschrift, Kiefskamp (zonder 't') gebeeldhouwd.

Storm van 's Gravesande bezocht van 1883 tot 1888 de Rijksacademie in Amsterdam, vlak voor dat Piet Mondriaan en de hieronder vermelde A.M. Gorter daar hun studie aanvingen. Van 's Gravesande tekende, schilderde en aquarelleerde, vooral veel kinderportretjes. Hij overleed op 3 juni 1930 in Den Haag.

Of de Storm van 's Gravesandestraat in Vorden naar hem vernoemd is, is ons niet bekend.

BERNARDUS BUENINCK (1864-1933)

B. Bueninck, geboren op 14 augustus 1864 in Arnhem, werd opgeleid aan de Tekenacademie in Rotterdam (1885-1888) en was direct daarna werkzaam in Vorden. Later vertrok hij uit Vorden, maar van 1891 to 1892 en ook in 1893 verbleef hij er opnieuw. Daarna werd hij tekenleraar aan de Gemeentelijke Burgerschool in Groningen en vanaf 1895 ook aan de Gemeentelijke HBS in dezelfde stad. Voor J.B. Wolters, Uitgeversmaatschappij in Groningen maakte hij wandplaten voor het aardrijkskundig onderwijs en ook illustreerde hij studieboeken. In de omgeving van Vorden schilderde hij de Vordense Beek, de watermolen van Het Huis te Vorden en een dorpskerk. Bueninck overleed op 21 oktober 1933 in Groningen.

ARNOLD MARC GORTER (1866-1933)

De landschapschilder A.M. Gorter kwam op 3 december 1866 in Ambt Delden (thans gemeente Almelo) ter wereld. Zijn vader, Barend Gorter (1828-1913), was afkomstig uit Sneek, waar hij werkte als assuradeur. De kunstzinnigheid kreeg A.M. Gorter mee van zijn moeder, Geertruida Catharina ten Cate Hoedemaker (1828-1907). Zij kwam uit Enschede en genoot regionale bekendheid als aquarelliste van kleurige bloemenstillevens.

Gorter volgde vanaf 1884 een opleiding tot tekenleraar aan de Rijksnormaalschool voor Tekenonderwijs in Amsterdam. Hij behaalde daar zijn diploma onder leiding van de schilder Jan Derk Huibers. Later zette Gorter zijn artistieke studie voort aan de Amsterdamse Rijksacademie, onder August Allebé. Ook kreeg hij les van de Dr. P.J.H. Cuypers (1827-1921), architect van o.a. de in 1869 in gebruik genomen Antoniuskerk op de Kranenburg, bij Vorden.

Uit recent onderzoek door Gorters kleinzoon, Paul Gorter (1952), kunstenaar en restaurateur van schilderijen in Amsterdam, is gebleken dat Arnold Gorter, Piet Mondriaan en Simon Maris, die elkaar kenden van de Rijksacademie in Amsterdam, er samen op uit trokken om buiten te schilderen.

Na zijn opleiding vestigde Gorter zich in Amsterdam, aanvankelijk als tekenleraar, later als schilder. In 1903 huwde hij Fieke Hertz (1882-1979). Gorter was jarenlang voorzitter van het eerder in dit artikel reeds aangehaalde *Arti et Amicitiae*, tot zijn gezondheidstoestand dat niet verder toeliet.

A.M. Gorter, ongedateerd, Langs de beek, olieverf op doek (part. coll.).

Gorter schilderde naar de natuur, op impressionistische wijze, in de trant van de Haagse School. Zijn onderwerpen vond hij in zijn geboortestreek Twente (Delden, Denekamp), Drenthe (Zuidlaren) en de Achterhoek (Vorden).

In Vorden schilderde hij aanvankelijk vanuit hotel *Het Wapen van Gelderland* (thans hotel Bakker). De Vordense omgeving beviel hem kennelijk zo goed dat hij in 1916 de hoeve de *Oude Wientjesvoort*, een uit de 17de eeuw stammende boerderij, eerder in gebruik als herberg aan de handelsroute naar Duitsland, op een veiling aankocht. Deze aan de Ruurloseweg gelegen hoeve werd de kern van een landgoed, bestaande uit ruim 8 ha bouw- en weiland, hakhout, dennenbos en heide, welke percelen Gorter voor f 5.784,-, eveneens bij veiling verkreeg. Dit landgoed noemde Gorter naar de eerder genoemde hoeve, *Oude Voorde*. Om verwarring met het aangrenzende landgoed De Wientjesvoort te voorkomen liet hij 'Wientjes' weg.

Vanaf 1990 heet de boerderij de Oude Wientjesvoort, *De Takkenkamp*, naar de familie die er 75 jaar lang een landbouwbedrijf uitoefende. Ze is nog terug te vinden in de bocht van de Ruurloseweg bij de Wientjesvoort, op de westelijke hoek met de Mosselseweg. In 1917 kocht Gorter er nog de daar tegenover liggende kleine boerderij, *De Draaiom*, bij. Ook deze staat er thans nog.

In 1926 liet Gorter, als atelierwoning, een klein rietgedekt landhuis bouwen op zijn landgoed. Het huis werd ontworpen door de Ruurlose architect D. Kuipers. Het huis wordt thans nog bewoond door de jongste van Gorters beide zonen.

A.M. Gorter in zijn Amsterdamse atelier, omstreeks 1900.

Het huis wordt thans nog bewoond door de jongste van Gorters beide zonen. In de Vordense regio schilderde Gorter in het Groote Veld, aan de Vordense Beek en op de Kranenburg.

In 1920 kwam hij in contact met koningin Wilhelmina. Zoals bekend was deze zelf een niet onverdienstelijk amateurschilderes. Gorter werd uitgenodigd om op paleis Het Loo in Apeldoorn te logeren en samen met de koningin te schilderen. In 1922 vergezelde hij de koninklijke familie op een scheepsreis naar Noorwegen om aldaar enkele weken te schilderen.

Gorter kreeg verschillende Franse onderscheidingen. Hij overleed op 16 september 1933 in zijn huis aan de Pieter de Hooghstraat in Amsterdam. Ter herdenking van zijn 50e sterfdag werd zijn werk in 1983/'84 geëxposeerd in Enschede, Zutphen, Almelo en Assen. Zijn schilderijen worden nog regelmatig aangeboden op verkopen.

EUGINIUS ('EUGÈNE') RENSBERG (1872-1956)

Eugène Rensberg, geboren op 16 september 1872 en gestorven op 6 november 1956, in Den Haag, tekende in de jaren twintig van de vorige eeuw in Vorden. Hij vereeuwigde in 1927 de achterzijde van *Het Wapen van Vorden* (thans restaurant De Herberg) en het daarlangs lopende kerkepad. Ook tekende hij de restanten van de watermolen bij Het Huis te Vorden.

Rensberg reisde veel en werkte o.a. in Amsterdam, Parijs, Berlijn, Wenen, Budapest en Londen. Hij kreeg zijn (avond)opleiding aan de kunstnijverheidsschool Quellinus in Amsterdam, later de Academie voor Beeldende Kunsten in Den Haag. Hij maakte vooral topografische pentekeningen en werd een 'handig stadstekenaar' genoemd. Rensberg maakte meer dan 5000 etsen.

GERHARDUS JOHANNES ENSINK (1895-1928)

G.J. Ensink werd op 10 september 1895 in Vorden geboren. Zijn vader, Klaas Ensink, was aldaar gemeenteontvanger. Niet bekend is of er een relatie bestaat met de eerder genoemde hoteliersfamilie Ensink.

Ensink was leerling van de Amsterdamse Rijksacademie en maakte verschillende buitenlandse reizen. Hij tekende figuren en landschappen. In 1913 vertrok hij naar het voormalig Nederlands Indië, waar hij in 1928 in Bandoeng overleed.

CLARA CONSTANCE VAN WESTERHOLT (1895-1974)

Clara van Westerholt (ook wel *freule Clara* genoemd) stamde uit de laatste generatie adellijke Westerholts die kasteel Hackfort bewoonde. Ze schilderde en aquarelleerde en was autodidacte. Van Westerholt kreeg enige tijd les van de Deventer schilder Paul Bodifé. Het verhaal gaat dat ze op weg naar Deventer, in het stoomtrammetje, haar latere echtgenoot Jan Loos leerde kennen. Deze kwam uit een Blokzijlse familie, die Europa's grootste houtzagerij exploiteerde. Zijn familie was echter niet van adel en door haar huwelijk werd Clara dan ook door haar eigen familie verstoten en 'uitgeboedeld'.

JACOBUS JOSEPH MARIA BAYER (1901-1991) (PSEUDONIEM 'JACQUES BENOIT')

J.J.M. Bayer woonde en werkte vanaf 1973 in Vorden, waar hij, op 12 september 1991, overleed. Bayer, in Leiden op Eerste Kerstdag 1901 geboren, bleek als kind al artistiek begaafd. Hij schreef op jeugdige leeftijd gedichten, een toneelstuk en een onvoltooid gebleven roman (*De medicus-atheïst*). Daarnaast schilderde hij, daarbij aangemoedigd door de in Warmond woonachtige Franse schilder Dumanceau, die door de jonge Bayer met zijn vader regelmatig werd bezocht.

Toch verkoos Bayer geen kunstzinnige, maar een theologische scholing. Op negentienjarige leeftijd trad hij in bij de minderbroeders-franciscanen in Alverna, bij Wychen. Naast zijn priesterambt, dat hij tot zijn pensionering in 1966 bleef uitoefenen, wijdde hij zich echter aan de letteren. Zijn eerste dichtbundel (*De gesloten poort*) verscheen in 1931. Als pseudoniem koos hij *Benoit*, het Franse woord voor 'gezegend'.

Bayer vertaalde veel poëzie uit het Frans, Duits en Engels. Zijn eigen werk bestond uit poëzie en proza, essays en recensies; deze laatsten zowel over gods-

Jacques Bayer, ongedateerd, *Droompaardje*, tekening (part. coll.).

dienstige als literaire onderwerpen. Een deel van Bayers literaire werk verscheen bij de door hem zelf opgerichte *Mimosa Pers*. Hij drukte eigenhandig een aantal uitgaven op een door hem aangeschafte zogenaamde degelpers.

Na zijn vijftigste levensjaar legde Bayer zich weer toe op tekenen en schilderen. Hij kreeg o.a. les van de Haarlemse schilder Henri Boot, die ook de bekende schilder Kees Verwey onderricht gaf. Bayer gebruikte vele technieken: potlood, houtskool, aquarel, ets en olieverf. Zijn beeldend werk wordt gekenmerkt door verstillend en

abstractie, waarbij hij het essentiële trachtte weer te geven.

Bayer huwde op oudere leeftijd met muziekdocente Wil Kreulen.

Bayer exposeerde onder meer in Amsterdam, Bussum, Zutphen, Lochem en Doetinchem. Vlak na zijn dood, op 12 september 1991, werd zijn werk voor het laatst getoond in de bibliotheek van Vorden.

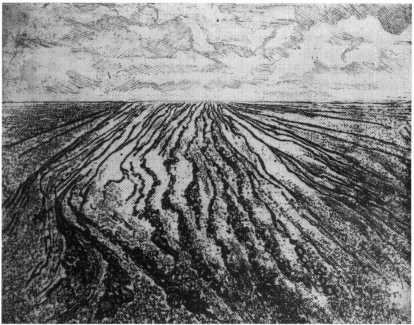
FREDERIK ('BROEDER COSMAS') TAP (1903-1981)

Tap werd op 9 oktober 1903 in Den Haag geboren. Aldaar bezocht hij de Avondacademie voor Beeldende Kunsten. Zijn latere levensjaren bracht hij als minderbroeder-franciscaan door in het klooster op de Kranenburg. Op 27 juli 1981 verongelukte hij aldaar bij het oversteken van de Ruurloseweg. Hij ligt begraven op de katholieke begraafplaats van de Kranenburg.

Tap schilderde Achterhoekse landschappen en muurschilderingen. Zo is in het thans als asielzoekerscentrum in gebruik zijnde klooster op de Kranenburg nog een muurschildering uit 1959 te zien, die een tafereel uit het leven van de heilige Franciscus toont.

MARIA JOSINA DE HAAS (1907-1999)

Maria Josina de Haas woonde en werkte als kunstenares, vanaf 1975 tot haar dood op 19 september 1999, in Vorden. Ze werd op 13 juli 1907 geboren in Bergum (Friesland) en groeide op in een vrijzinnig protestants domineesgezin. Haar grootmoeder, van vaders kant, was de Groningse schrijfster De Haas-Okken. Haar vader, Gerard Horreüs de Haas (alleen de mannelijke leden van het geslacht de Haas droegen Horreüs als toevoeging), was dominee in Bergum,

Maria Josina de Haas, ongedateerd, Akker bij Vorden, ets (part. coll.).

Sneek en Zwolle. Hij was een goede tekenaar. Een broer van Maria de Haas, Roelof, schoolde zich tot bioloog en gaf o.a. les aan de Kees Boekeschool in Driebergen. Hij was een bekende pionier in de navolging van prehistorische leefwijzen, zoals toegepast in 'het Oer' in de Flevopolder en 'het Archeon' in Alphen a/d Rijn.

Maria de Haas was op jonge leeftijd reeds een bekwaam tekenares. Ze portretteerde vaak boerenmensen rond Zwolle; veel van deze tekeningen bevinden zich thans in het Zwolse gemeentearchief.

De Haas volgde aanvankelijk een opleiding tot maatschappelijk werkster in Amsterdam. Na enkele jaren directrice van een buurtcentrum in Scheveningen geweest te zijn, was ze jarenlang als stafdocente voor volksontwikkeling en vrije expressie verbonden aan de Sociale Academie in Amsterdam. In haar vrije tijd schoolde ze zich verder artistiek als autodidacte. Eerst na haar pensionering volgde ze een opleiding tot beeldend kunstenaar aan de Rietveldacademie in Amsterdam. Hiermee gaf ze blijk van een opmerkelijke en gepassioneerde artistieke bevlogenheid. Ze schoolde ze zich aan de academie o.a. in beeldhouwen, onder leiding van Carel Kneulman, maker van o.a. 'het Lieverdje' op het Spui in Amsterdam. Na haar diplomering volgde ze aan de Rietveldacademie nog etslessen.

Aangetrokken door het natuurschoon van de Achterhoek vestigde Maria de Haas zich op latere leeftijd in Vorden, samen met de pianolerares Liesbeth Vel.

De Haas etste en tekende veel. Het afdrucken van haar consciëntieus vervaardigde etsen deed ze op een bakkerspers, die haar ter beschikking was gesteld door de ook in dit artikel vermelde kunstenaar Jan Rozeboom. Ook maakte ze houtsnedes en enkele olieverven. Ze hield van het experimenteren met verschillende technieken. Haar werk kende zowel dramatische, alsook heel speelse elementen en was deels abstract.

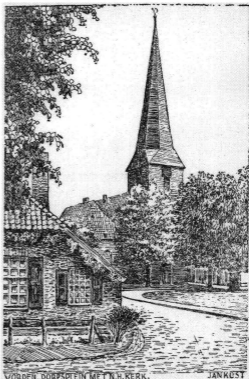
Maria de Haas was een sociaal bewogen en gedreven, maar zeer bescheiden kunstenaar. Ze exposeerde weinig, eenmaal in de Vordense bibliotheek en eenmaal in de Kunsttuin in Zutphen.

JAN KOST (1914-1975)

Jan Kost werd geboren in Vorden op 12 december 1914 en overleed aldaar op 13 juni 1975. Zijn vader was postbode in Vorden. Zijn moeder stamde uit de familie Brandenburg, uitbaters van hotel-café-restaurant *Het Wapen van Vorden*.

Kost kreeg aan de Nijverheidsschool in Arnhem een opleiding tot reclameschilder. Zijn eerste logo maakte hij voor de borstelfabriek HAVO, in Vorden. Hij werkte enige tijd bij het Vordense schildersbedrijf Jörissen, maar vestigde zich later als zelfstandig reclameschilder. Zo maakte hij o.a. promotiemateriaal voor de Aviko, in Steenderen en de Nederlandse Spoorwegen. Hij woonde met zijn vrouw Nelly langere tijd in het recent afgebroken huisje achter kapper Beerning, aan de Raadhuisstraat.

In zijn vrije tijd tekende Kost o.a. dorpsgezichten van Vorden, die later in de vorm van ansichtkaarten werden uitgegeven. Voor boeren rond Vorden schilderde hij op

VORDEN, DORPSPLEIN MET N.H. KERK.

JAN KOST

bestelling hun boerderijen. Kost maakte ook illustraties voor boeken van de Achterhoekse schrijvers Hendrik Odink en meester H.W. Heuvel. Bij de bevrijding van Vorden in 1945 ontwierp hij een herinneringstegel.

In restaurant De Herberg zijn nog een viertal muurschilderingen van Kost terug te vinden. In 1992 werd zijn werk voor het laatst tentoongesteld in de Vordense bibliotheek.

JAN ROZEBOOM (1945-1982)

Jan Rozeboom werd op 20 januari 1945 in Zutphen geboren. Hij stamde uit een bakkersfamilie. Hij was zelf ook korte tijd in een bakkerij werkzaam. Later werkte hij op de reclameafdeling van een verpakkingsbedrijf, waar zijn chef Ab van der Kloot hem stimuleerde naar de avondopleiding aan de Academie voor Beeldende Kunsten in Arnhem te gaan.

Rozeboom tekende, schilderde en etste, vooral stillevens, portretten en landschappen. In opdracht van drukkerij Weevers maakte Rozeboom etsen van o.a. de acht Vordense kastelen. Deze etsen werden gebruikt bij het samenstellen van de kalender van 1982, uitgebracht door drukkerij Weevers. Hij werkte vooral abstract-expressionistisch. Jan Rozeboom was een gedreven kunstenaar met een geheel eigen stijl. Rozeboom vestigde zich in 1975 in Vorden. Hij woonde aan de Nieuwstad, in het woonhuis naast de voormalige smederij van Florijn, later Lettink. Hij maakte verschillende langere buitenlandse reizen.

Jan Rozeboom, 1981, Portret van oude Griekse vrouw, gemaakt in Filiatra, Griekenland, tekening in Siberisch krijt, coll. Agnes Raben.

In 1981 besloten hij en zijn partner Agnes Raben langere tijd in Filiatra (Griekenland) te gaan werken. Aldaar overleed de kunstenaar echter, op 6 januari 1982, zeer onverwacht, op 36-jarige leeftijd.

Agnes Raben drijft thans aan de Nieuwstad 20 een kunstgalerie.

Tot slot vermelden we nog een aantal kunstenaars waarvan, behalve dat zij woonden en/of werkten in Vorden, zeer weinig gegevens bekend zijn:

Frans Berkhuys (ong. 1700 -?), tekende Het Onstein (1718) en Den Bramel (1720).
Arnout Marinus Cornelis van Genderen ('s Gravesande, 26/12/1814-Princenhage, 29/05/1879), woonde in Vorden voor 1844.

Jkvw. Louise Constance Winanda Charlotte van Panhuys (Vorden, 22/02/1843-Den Haag, 02/09/1931), werd geboren op Het Enserinck, tekende en schilderde (?) niet onverdienstelijk, uit liefhebberij. Huwde op 07/06/1866 met Jhr. mr. Willem Ernest van Panhuys.

Henry Adriaan Haverkorn van Rijsewijk (Utrecht, 26/02/1868-Laren NH, 10/02/1945), woonde in 1896 in Vorden.

Jkvw. Eva Maria Alida ('Marie') de Jonge (Amersfoort, 24/12/1872-Zutphen, 19/03/1951), leerlinge van de Rijksacademie in Amsterdam; schilderde en tekende stillevens, figuren en interieurs. Woonde in Vorden; onbekend wanneer.

Adrianus Willem Langlois van den Bergh (Rotterdam, 21/08/1897-Warnsveld, 13/06/1975), woonde in Warnsveld; was o.a. leerling van Paul Bodifé uit Deventer (zie ook Clara van Westerholt). Was een uitstekend tekenaar (vooral ook pen) van landschappen en monumentale gebouwen in Gelderland en Frankrijk. Tekende o.a. Het Bosmanshuis, bij kasteel Hackfort.

Ir. Louis Kalff (Amsterdam, 14/11/1897-Eindhoven, 16/09/1976), bouwkundig ingenieur (Delft), architect, tekenaar en beeldhouwer; behaalde in 1925 een zilveren medaille voor een affiche op de 'Arts Décoratifs' in Parijs. Woonde in Vorden; onbekend wanneer.

Jan Marius Reynierse (Vollenhove, 03/05/1914-?), woonde en werkte in Vorden voor 1940. Schilderde, tekende (ook pen), etste en lithografeerde. Onderwerpen en kunstrichting: vrije deformatie, soms wiskundig georiënteerd.

Geraadpleegde literatuur:

Bervoets, J., Chamuleau, R., 1985. *Het dagboek van Alexander Ver Huell (1860 - 1865)*, Walburg Pers, Zutphen.

Bervoets, J., 1992. *Alexander Ver Huell (1822-1897), een levensbeschrijving*, Walburg Pers, Zutphen.

Bervoets, J., 1997. *De briefwisseling van de student Alexander Ver Huell 1840-1849*, Van Gruting, Westervoort.

Bibliotheek Vorden, 1991. Informatieblad bij de tentoonstelling van het werk van Jacques Benoit, 13 december 1991 t/m 18 januari 1992.

- Cannegieter, D.A.S., 1982. *Jan Jacob Zuidema Broos, (1833 -1882)*, Vereniging van Vrienden van de Stedelijke Musea, Zutphen.
- Halderen, F. van e.a., 1997. *Het klooster van Kranenburg*, Stichting Staring Instituut, Doetinchem.
- Heyting, Lien. *Een Mondriaan uit de wasmand*, NRC Handelsblad, 18/2/2000.
- Hoogervorst, J., 1998. *Gerard Bilders en het Geldersch Barbizon*, Gemeentemusea, Arnhem.
- Jan Rozeboom, 1983. *Tentoonstellingscatalogus*, Zutphen.
- Joosten, J. M., Welsh, R.P., 1998. *Catalogue Raisonné Piet Mondrian*, V+K Publishing, Blaricum.
- Keverling Buisman, F., 1998. *Hackfort, huis & landgoed*, Stichting Matrijs, Utrecht.
- Kolks, Z.G.M., Niermeyer, M., 1980. *Oost-Nederland model*, tentoonstellingscatalogus, Rijksmuseum Twenthe, Enschede.
- Kolks, Z.G.M., 1983/84. *De andere Gorter, nauwelijks bekende studies van een landschapschilder*, tentoonstellingscatalogus, Rijksmuseum Twenthe, Enschede.
- Opdam, J., 1993. *Levensbericht Jacobus Joseph Maria Bayer, pseudoniem Jacques Benoit*, Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letteren, Leiden.
- Oudheidkundige Vereniging 'Oud Vorden', 1987. *VORDEN een historische verkenning*, Vorden.
- Romers, H., 1987. *Achttiende-eeuwse gezichten van steden, dorpen en huizen, naar het leven getekend door J. de Beijer, deel I: Gelderland en Overijssel*, Repro Holland B.V., Alphen a/d Rijn.
- Scheen, P.A., 1969/70. *Lexicon Nederlandse Beeldende Kunstenaars 1750-1950*, Den Haag.
- Tengbergen, A., 1973. *De acht kastelen van Vorden*, De Walburg Pers, Zutphen.
- Turksma, L., 1996. *Q.M.R. Ver Huell, levensherinneringen 1787-1812*, Van Gruting, Westervoort.
- Ver Huell, A., z.j.. *De werken van Alexander Ver Huell*, Sythoff, Leiden.
- Verkuylen, C.M.F., 1989. *Schilderachtige Ophelderingen*, tentoonstellingscatalogus, Gemeentemuseum, Arnhem.
- Wullink, H.G., 1996. *Jan Jacob Zuidema Broos, Vordense Kronyck*, Vorden.

Onze dank voor waardevolle hulp bij de samenstelling van dit overzicht gaat uit naar: mw. W.A.A. Bayer-Kreulen, Zutphen, mw. Agnes Raben, Vorden, mw. S. Seignette, Zutphen, mw. L. Vel, Vorden, dhr. J. van den Broek, Vorden, dhr. M.H. Fernhout, Vorden, dhr. H.P. Gorter, Vorden, dhr. P. Gorter, Amsterdam, dhr. drs. R.A.A. van Gruting, Westervoort en de dhr. K.C. Kost, Vorden.

Het verder in kaart brengen van nog veel ontbrekende gegevens is in de toekomst gewenst. Hiertoe houdt schrijver van dit artikel zich warm aanbevolen voor alle relevante informatie uit de Vordense bevolking (red.)

Voor verdere inlichtingen, tel. 0575-553408.

DE RUILVERKAVELING WARNSVELD

D.W. Borgman

Een logisch vervolg van de dichting van de Baakse Overlaat was de ruilverkaveling Warnsveld. Deze omvatte de gehele gemeente Warnsveld, alsmede delen van de gemeente Zutphen, Vorden, Hengelo en Steenderen.

Tijdens de dichting van de Baakse Overlaat is de Veengoot gegraven en het stroomkanaal Hackfort aangelegd, ook wel het Groene Kanaal genoemd. Dit laatste omdat het in de zomer zo goed als droog staat en dus 'groen' is.

De Veengoot was nodig omdat anders de Baakse Beek of Hackforter Beek veel breder en dieper moest worden. Dit kon niet, omdat deze vanaf Ruurlo vele landgoederen en bosgebieden doorsneed. Tegenwoordig noemt men dat 'natuurgebieden'; en dat stuitte toen ook al op vele bezwaren.

De Veengoot begint tussen Zieuwent en Ruurlo en eindigt tussen Kasteel Hackfort en Wichmond, nabij de Beckenstraat, in Vierakker. Hier kruist ze de benedenloop van de Hackforter Beek en bij normale waterstanden op de IJssel voert dit deel van de verbrede Hackforter Beek of Baakse Beek het water af naar het gemaal De Wijde Blik, bij de Boterboer, aan de Zutphen-Emmerikseweg en stroomt daar in de IJssel. Bij hoge waterstanden in de IJssel gaan de sluisdeuren dicht en moet er worden gemalen. Om al dat water, dat vanuit het achterland vanaf Aalten hier naar toe komt, niet te hoeven pompen, is vanaf de Beckenstraat het stroomkanaal Hackfort aangelegd. Daar is een verdeelwerk gemaakt. Bij hoge waterstanden stroomt daar de boezem rondom Kasteel Hackfort vol en stroomt dan op natuurlijke wijze door het Groene Kanaal naar de IJssel in de buurt van De Groene Jager. Door deze werkzaamheden kwam het water in versneld tempo vanuit het achterland hier naar toe. Ook was er veel kwelwater vanuit de IJssel en het Groene Kanaal.

Omdat de detailontwatering via een paar kleine en kromme sloten en laken moest worden afgevoerd naar de gemalen bij de Boterboer en het Helbergen, bij Zutphen, stonden in de winter veel landerijen blank. Bovendien lagen lang niet alle percelen rechtstreeks aan beekjes of laaken en moest via buurmansland door slootjes worden afgevoerd. Deze slootjes moesten door de aangelanden zelf worden onderhouden, wat niet altijd gebeurde. Dat gaf veel ergernis om niet te spreken van burenruzies. Kortom, een onhoudbare toestand waar vooruitstrevende boeren niet mee konden werken. Daarnaast hadden veel bedrijven een erg verknippende ligging en waren er nog veel zandwegen. Door de opkomende mechanisatie was dit ook een groot nadeel.

De oplossing? Ruilverkaveling !!

Door de vele aanvragen voor ruilverkaveling in den lande was het niet zo eenvoudig om dit snel van de grond te krijgen. Doch, door de inzet van een aantal landbouwvoormannen en organisaties is het toch nog snel gelukt.

Een ding was echter jammer: doordat deze ruilverkaveling ten koste van anderen naar voren werd geschoven, moest het een goedkopere ruilverkaveling worden. Dit hield in dat er geen boerderijen mochten worden verplaatst. Hierdoor is de ruilverkaveling minder mooi geworden: minder grond rondom de boerderijen. Toen de goedkeuring was gegeven voor de aanvraag, moest er worden gestemd. De ruilverkaveling kon doorgaan wanneer de helft van de grondeigenaren, óf de eigenaren van de helft van de grond, er voor was. Bij de stemming was meer dan de helft van de eigenaren en meer dan de helft van de grond er voor. Voor de stemming was reeds een voorlopige ruilverkavelings-commissie benoemd, bestaande uit grondeigenaren en een pachter, met daarnaast een grootgrondbezitter. Aan de commissie werd toegevoegd een landmeter-deskundige en iemand voor het landschapsschoon. Tegenwoordig noemt men dat natuur en milieu. Er werd een plan gemaakt van wegen- en waterlopen en een landschapsplan. De opzet was om alle boerderijen en andere huizen 'aan een harde weg te krijgen'. Daarnaast, om alle grondpercelen af te laten wateren op een openbare watergang of waterschapssloot. Het landschapsplan was er voor om na de ruilverkaveling het landschap weer aan te kleden. Er moesten hier en daar heggen, knotwilgen en ander hout worden opgeruimd voor wegen, waterlopen en een goede perceelsindeling. Kortom, een vervolg op de vorming en onderhoud van het landschap zoals het eeuwenlang door boeren en landgoedeigenaren was gedaan, en hopelijk in de toekomst zal blijven gebeuren.

Van milieu had men toen nog niet veel gehoord. Van rijkswege werd iedere boer aangemoedigd om zoveel mogelijk te produceren, veel kunstmest te strooien en om onkruiden te bestrijden met chemische middelen. Hoe meer productie, hoe meer export van producten, hoe meer inkomsten voor de economie en om de welvaart na de oorlog weer op te bouwen. Toen deze plannen klaar waren, werden er bijeenkomsten gehouden, waar een ieder kennis kon nemen van de plannen. Het geld voor de werkzaamheden kwam geleidelijk ter beschikking, zodat de gehele verkaveling ongeveer 10 jaar in beslag nam. Doordat de boerderij van de fam. Roelofs aan de Heerlerweg te Vierakker in 1961 afbrandde en daar een viertal boerderijen op een kluitje stonden, werd besloten deze boerderij 500 meter te verplaatsen. Hiervoor was de geplande verharding en doortrekking van de Heerlerweg noodzakelijk en werd als eerste werkzaamheid in de ruilverkaveling uitgevoerd.

Voor een eerlijke toedeling van de nieuwe percelen werden alle oude percelen per eigenaar, door de ruilverkavelingscommissie op de gebruikswaarde getaxeerd. Per eigenaar was dus bekend hoeveel men aan grondwaarde had ingebracht. Bij de toedeling van de nieuwe percelen kreeg men een gelijk deel terug. Dat hoefde niet altijd dezelfde oppervlakte te zijn. Ook houtopstanden werden getaxeerd en moesten door de nieuwe eigenaar worden overgenomen. Bospercelen werden er buiten gelaten. Het lijkt geen twijfel dat niet iedereen, en vooral diegenen, die

tegen hadden gestemd, het met alles eens waren. Heel veel mensen meenden dat hun grond beter was dan de grond van de buurman. Vooral op plaatsen waar de boerderijen dicht op elkaar stonden was de toedeling moeilijk. Iedereen wil graag zoveel mogelijk grond bij huis. Doch elk perceel kan maar één maal vergeven worden. Voor de nieuwe toedeling werden er wenszittingen gehouden, waar iedere eigenaar zijn wensen ten aanzien van de nieuwe situatie kenbaar kon maken, of erop aandrong om alles bij het oude te laten, wat ook niet altijd kon. Het plan was om een ieder zoveel mogelijk grond bij huis te geven en de rest aan één kavel op afstand. Was men het niet eens met de nieuwe toedeling, dan kon men bezwaar maken en werd men opnieuw een of meerdere keren opgeroepen om de geschillen op te lossen. Kwam men er na veelvuldig overleg niet uit, dan werd er door de rechter beslist. De uitspraak van de rechter was bindend nadat deze beide partijen had gehoord.

In de tussentijd waren de wegen aangelegd en verhard, de hoofdwatgangen gegraven en hier en daar ook wat bomen en singels geplant. Na de definitieve toedeling werden de nieuwe percelen uitgezet en kavelsloten gegraven en de perceelafscheidings geëgaliseerd. Tevens werd het overige nieuwe hout aangepland. Voor erfbeplanting en windsingels werd subsidie verstrekt, waar veel boeren gebruik van maakten. Tijdens de ruilverkaveling was er een streekverbeteringscommissie ingesteld, bestaande uit vertegenwoordigers van plattelandsvrouwenbonden, landbouworganisaties en jongerenorganisaties uit het gebied, aangevuld met landbouw- en huishoudelijke voorlichters. Deze commissie organiseerde cursussen en excursies voor boeren en boerinnen. Ook had men voorbeeldobjecten met subsidies uitgevoerd, bijvoorbeeld verbouwingen van keukens in woningen, enz. Tevens had men hier en daar proefvelden van graslandbeheer en gewasontwikkeling ingericht. Ook op het gebied van stallenbouw gaf men voorlichting.

Toen alles klaar was, een ieder zijn nieuwe percelen in gebruik had, aan de harde of verharde weg woonde, het land in de winter droog was, de meeste burenruzies waren bijgelegd en de meesten beseften dat de beste grond de grond was die het dichtst bij huis lag, kwam, zoals het meestal gaat, de afrekening ter sprake. De commissie had alle lasten berekend en over de percelen verdeeld. Zij die het meeste profijt hadden, betaalden ook het meest. Toen de commissie met iedereen in het reine was en ook de laatste geschillen waren opgelost, kon men de ruilverkaveling afsluiten. De betaling is zo geregeld dat men in 30 jaar de kosten, met rente, kan betalen. In 1975 is de eerste termijn betaald. In 2005 zal de ruilverkaveling Warnsveld voor goed historie zijn geworden.